

לישועתך קויתי

על שולחנו של הגאון המקובל
איש האלקים הרב שמשון חיים בן הרב נחמן מיכאל נחמני ז"ע
מחבר הספרים הקדושים זרע שמשון ותולדות שמשון

פרשת מקץ תשפ"ד | גליון מס' 424

ששכח מבית אביו. ועד כדי כך, שקרא את שם בנו על הדבר, לאות עולם. ועוד, הלא כל פעם שיקרא לבנו בשמו, שוב ייזכר מבית אביו. נמצא אם כן, כי קריאת השם משיגה את היפך ממשעותה.

טרם שנתרץ הקושיות הללו, נקדים שתי קושיות נוספות. על הפסוק (לעיל לט ח), 'הן אדני לא ידע מה אתי בבית', מובא במדרש (תנחומא וישב ח): 'כיון שראה יוסף את עצמו בכך, התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשעריו. ואומר, ברוך המקום שהשכיחני מבית אבי'.

הנה מילת 'השכיחני', מורה, כי הקדוש ברוך הוא, הוא אשר עשה, שישכח יוסף מבית אביו. אולם, לכאורה קשה לומר כן. שכן, רק על המת נגזרה הגזירה, שישתכח מן הלב, (פסחים נד:). אך לא על החי. עוד קשה, כי הדברים הללו סותרים לכאורה, את לשון המדרש (בראשית רבה פה א), 'יעקב עסוק בשקו ובתעניתו, ויוסף עסוק בשקו ותעניתו על צער אביו'.

אך יבוא המדרש השלישי ויכריע. 'אמר יוסף, אבא נתנסה, זקני נתנסה. ואני איני מתנסה? אמר הקדוש ברוך הוא, הרי אדונתך מזדווגת לך', (שם פז ד). לפי זה נוכל לומר, כי באמת בתחילה, היה יוסף מתאבל ומתענה, על צערו של אביו. אלא שאז מחמת יגונו, לא היה יכול יצר הרע לשלוט בו. כי אין יצר הרע שולט על האדם, אלא מתוך אכילה ושתיה, (ראה ספרי דברים לב טו, זוהר הקדוש חלק ב קנד:).

כל זאת, עד אשר עלה לו הרצון, להיות אף הוא מנוסה כאבותיו. או אז, התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשעריו, כדי לגרות את יצריו.

נמצא איפה, כי לא ביקש יוסף לשכוח מעצם בית אביו, אלא אך ורק מצערם של אביו וביתו. זאת, בכדי שיוכל לגרות את יצריו. ואכן, סייע השי"ת בידו, שישכח מצערם ואדרבה, הוסיף לסייעו שיהיה 'אוכל ושותה ומסלסל בשעריו'. ועל שם זה, קרא את שם בנו מנשה, 'כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי'. להודות ולשבח לה, שעזרו בזה. כי

פרעה קצף על עבדיו. (בראשית מא, י)

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, הקציף הקדוש ברוך הוא, אדונים על עבדים. דכתיב, פרעה קצף על עבדיו. לעשות רצון צדיק, ומנו, יוסף. דכתיב (שם מא יב), ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים. (מגילה יג:)

מלשונו של רבי חייא בר אבא נראה, כי לא רק השתלשלות המעשה, עם שר המשקים ושר האופים, היתה כדי להביא להצלת יוסף. אלא גם פרט זה, הקצף שקצף פרעה עליהם, היה בו טובה ליוסף. שומה עלינו להבין, מה תועלת הגיעה ליוסף, מקצפו של פרעה.

ויש לומר, כי הנה יוסף טען לצדקתו, 'וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור', (לעיל מ טו). אלא שלמרות טענתו, מה יביא את האנשים להאמין לו, כי אדוני יקצוף עליו בחינם, לשים אותו בבית הסוהר. לכן סיבב ה', שיתפרסם בין הבריות, שפרעה קצף על שר המשקים, על לא דבר. שכן, שמא לא היה השר אשם כלל, בהמצאות הזכוב בכוסו של המלך. כי אפשר שנפל הזכוב לתוכו, שלא מדעתו. ובאמת, מסיבה זו, השיב אכן פרעה את שר המשקים על בנו. (ראה בראשית רבה פח ב).

הנה כי כן, בעקבות קצפו של פרעה על עבדיו שלא כדין, ייעשה רצון צדיק. כי כעת תתיישב על הלב, גם טענתו של יוסף, אשר גם אצלו טעה אדוניו וקצף עליו, על לא עוול בכפו.

(זרע שמשון מגילת אסתר, מאמר ב)

ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי.

(בראשית מא, נא)

התמיהה עולה מאליה. איזה שבח ומעלה יש בדבר,

בכך, זכה להתנסות ולעמוד בניסיון, וגדלה זכותו עד מאוד.

(תולדות שמשון, מסכת אבות, פרק ב משנה ד)

~~~~

ויצו יוסף וימלאו את כליהם בר ולהשיב כספיהם איש אל שקו... ויעש להם כן.

(בראשית מז, כה)

הנה על פי דקדוק הלשון, היה לו לומר את כל הפסוק, בלשון ציווי ונסתר: ויצו יוסף למלא כליהם בר. וכמו שסיים, ולהשיב כספיהם.

ויש לבאר השינוי, כי יוסף רצה שהשבת הכספים אל שקי אחיו, תיעשה בדרך סוד, ללא ידיעת רבים. זאת, בשונה ממילוי שקי התבואה שנרכשה על ידם, אשר נעשתה בגלוי, על ידי הפקידים הממונים על כך.

לכן, בתחילה ציווה 'וימלאו את כליהם בר', ברבים וללא כל הסתרה. ולאחר מכן הוסיף, 'ולהשיב כספיהם' בלשון נסתר, שיעשה הדבר בדרך סוד. וראיה לדבר, מסיום הפסוק. שכתב 'ויעש להם כן', בלשון יחיד.

(זרע שמשון מקץ, מאמר יב)

~~~~

למה שלמתם רעה תחת טובה. הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו הרעתם אשר עשיתם... מה המעשה הזה אשר עשיתם הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני.

(בראשית מז, 7 - ה, טו)

בפסוקים אלו יש לדקדק כדלהלן:

א. מדוע כשגער השליח בשבטים, לא הזכיר כלל את עניין הגביע. היה לו לשליח לומר, הרעתם אשר עשיתם בגנוב הגביע. הלא זה אשר ישתה אדני בו.

ב. מה פשר הכפילות, 'נחש ינחש בו'.

ג. במאמר יוסף, 'מה המעשה הזה אשר עשיתם'. מדוע הוסיף את תיבת 'הזה', שמשמע כאילו והיה מעשה נוסף שאינו ראוי.

ד. במה שאמר, 'הלא נחש ינחש איש אשר כמוני'. למה לא החזיק בלשון פשוטה, הלא נחש אנחש אני בו.

ה. בלשון הילקוט (כי תשא רמז שפו), שאמר הקדוש ברוך הוא לשבטים, 'אתם מכרתם בנה של רחל...' מדוע הדגיש 'בנה של רחל' ולא אמר, 'אתם מכרתם את יוסף', או 'אתם מכרתם את אחיכם'.

ויש לפרש בדרך מחודשת, כי יוסף התכוון לרמוז להם כאן, על עניין נוסף, והוא, כי הלא שורש שנאת

האחים ליוסף, היתה קנאתם בו, בשל כתונת הפסים, שעשה לו אביהם. על עצם הקנאה טען יוסף כלפיהם, 'הרעתם אשר עשיתם. למה שלמתם רעה תחת טובה' - היינו תחת טובתה של רחל אמי.

'אמי הלא מסרה לאמכם לאה, את הסימנים שנתן לה יעקב. ועוד, אמי לא נהגה קנאה באמכם, אלא אדרבה הכניסה צרתה אל תוך ביתה. ומדוע איפה, שלמתם לה רעה תחת טובה, כאשר קנאתם בבנה, עד כדי מכירתו לישמעאלים'.

זהו גם המכוון בדברים, 'אתם מכרתם בנה של רחל...' כי הטענה היא בייחוד, על כך שגמלו עם רחל רעה תחת טובה ומכרו את בנה.

עוד טען כנגדם, 'הלא זה אשר ישתה אדני בו'. באומרו אדני, רמז כלפי יעקב אבינו, וזה רומז כלפי יוסף. ונתכוון לרמוז לחביבות היתירה שהיתה ליוסף אצל אביו, כמו הגביע שחביב על משנה למלך מצרים לשתות רק בו. שהלא כל הטורח שטרח יעקב אצל לבן, לא היה אלא עבור זה, עבור יוסף. שכיון שגולד יוסף, אמר יעקב ללבן (לעיל ל, כה), 'שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי'. ואם כן, איך גרמתם לאביכם, צער גדול כל כך, ליטול ממנו את בנו חביבו.

ועוד, 'והוא נחש ינחש בו'. גם זה נאמר כלפי יעקב. כי שתי סימנים טובים היו לו ליעקב. האחד, שהיה סימן בידו, כי אם לא ימות אחד מבניו בחייו, אות היא שאינו רואה פני גיהנום, (רש"י לעיל לו, לה). והשני, שהיה יודע כי יוסף הוא שטנו של עשוי, כדכתיב (עובדיה א, יח) 'והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשוי לקש'. ובשל שני סימנים אלו, כל שכן שהיה לכם להיזהר, שלא ליטלם מאביכם ולגרורם לו, צער כפול ומכופל.

וכן כשאמר יוסף לאחיו, 'הלא נחש ינחש איש אשר כמני', היתה כוונתו אל אביו. וזהו מה שדייק לומר 'איש אשר כמני', משום שהיה זיו איקונין של יעקב דומה לשלו, (ראה רש"י לעיל לו, ג).

עוד רמז להם בתוכחתו, 'הרעתם אשר עשיתם': 'הלא אף לעצמכם גרמתם רעה במכירתני. כי עכשיו לא תוכלו לעמוד בפני עשוי'. וכדברי המדרש (עיין מדרש תנחומא, כי תצא י), שאם יבואו בני ישראל על עשוי, בשביל שרדף אחרי אחיו בחרב, יכול הוא להשיב להם, כי אף הם רדפו את אחיהם.

וכן מה שאמר, 'מה המעשה הזה אשר עשיתם', רמז להם שיש כאן עוד מעשה לא ראוי, היינו מעשה מכירתו, שעליה נסבה רמיזתה של התוכחה.

(על פי זרע שמשון פרשת מקץ, מאמר יז)